

*О.В. МАЗУРЕНКО, кандидат економічних наук,
провідний науковий співробітник
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»*

Розвиток інноваційно-орієнтованого свинарства: концептуальний підхід

Постановка проблеми. Свинарство є галуззю аграрного виробництва, яка, незважаючи на певну увагу з боку держави, продовжує залишатися низькоефективною. По Україні поголів'я свиней скорочується. Разом із тим м'ясо в цілому і свинина зокрема залишаються базовими продуктами харчування.

В умовах сьогодення збільшити обсяги свинини можливо тільки на основі інноваційно-орієнтованого розвитку свинарства, що передбачає: запровадження техніко-технологічних та організаційно-економічних інновацій; оптимальне поєднання мегаферм, свинарських комплексів, середніх і дрібних ферм; підвищення генетичного потенціалу свиней; оптимізацію кормової бази галузі; вдосконалення системи взаємовідносин між суб'єктами м'ясопродуктового підкомплексу тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Внесок у дослідження різних аспектів інноваційних процесів в аграрному секторі України зробили: В.В. Вітвицький, С.А. Володін [1], О.І. Дацій [2], М.В. Зубець [3], М.Ю. Коденська, М.Х. Корецький, О.В. Крисальний [4], М.Ф. Кропивко [5], П.А. Лайко [6], М.Й. Малік, П.М. Музика [9], Г.М. Підлісецький, М.А. Садиков [13], А.В. Чупіс, В.В. Юрчишин та інші науковці. Проблеми розвитку й підвищення ефективності функціонування підприємств галузі свинарства досліджували на теоретичному і методологічному рівнях: Б.В. Данилів, М.В. Калінчик, П.К. Канінський, В.Я. Месель-Веселяк [7,8], В.П. Рибалко

[11], П.Т. Саблук [12], І.В. Свиноус, І.Н. Топіха [14], В.М. Трегобчук [15], О.В. Шкільов [16], О.М. Шпичак та інші науковці.

Проте, незважаючи на значну кількість досліджень з проблем розвитку свинарства, багато теоретичних і методичних питань, пов'язаних із інноваційним розвитком галузі та підвищенням ефективності управління виробництвом свинини в сучасних умовах, залишаються не до кінця вивченими, а ряд положень мають дискусійний характер.

Мета статті – аналіз концептуальних положень, методичних і практичних рекомендацій щодо розвитку свинарства на інноваційній основі.

Виклад основних результатів дослідження. Інноваційно-орієнтований розвиток свинарства являє собою багатоплановий та динамічний процес, який охоплює економічне зростання в галузі на основі запровадження інновацій, що відображає структурні зрушення в економіці виробництва, продуктивності праці й якості життя сільського населення.

Саме від ступеня залучення свинарства в інноваційний процес визначальною мірою залежатиме його ефективність. Отже, необхідно інтенсивно впроваджувати нові ресурсозберігаючі технології не тільки в основне виробництво, а також у допоміжні та обслуговуючі сфери. Нині інноваційний розвиток свинарства – єдиний шлях забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних виробників свинини, задоволення потреб суспільства у високоякісних продуктах її переробки.

Слід зазначити, що виробництво свинини на інноваційній основі охоплює багато сторін функціональної діяльності потужних ме-

ханізованих ферм і комплексів, а саме: організацію виробництва кормів та годівлі тварин; ведення племінної роботи; організацію відтворення поголів'я; механізацію й автоматизацію трудомістких процесів; поліпшення умов утримання тварин відповідно до ветеринарно-санітарних вимог; раціональну організацію праці й відпочинку працівників галузі тощо.

Щоб бути конкурентоспроможними в сучасних умовах, необхідно інтенсифікувати виробництво, переорієнтувати товаровиробників на використання, передусім, якісних чинників економічного зростання.

Важливо також виділити фактори підвищення ефективності розвитку свинарства за умови його інтенсифікації, орієнтації на інноваційний шлях розвитку. До таких факторів належать:

- прискорення запровадження досягнень науково-технічного прогресу в практику, здійснення інноваційної політики як у галузі в цілому, так і в окремому підприємстві, зокрема: підвищення технічного рівня виробництва, поліпшення породного складу тварин, поліпшення якості свинини на основі інновацій тощо;

- структурна перебудова економіки підприємства: раціоналізація його розмірів та організаційної структури, оптимізація поєднання галузей, удосконалення відтворювальної структури капітальних вкладень (пріоритети: реконструкція і технічне переозброєння галузі, оновлення породного складу тощо);

- розміщення, спеціалізація та диверсифікація сільськогосподарського виробництва з урахуванням не тільки природних і зональних умов, а й можливостей запровадження досягнень НТП;

- реалізація переваг кооперації та інтеграції в свинарстві;

- новації в організації виробництва і праці, системах її оплати та мотивації працівників галузі;

- нові механізми й заходи державного регулювання розвитку галузі та підтримки сільськогосподарських товаровиробників, удосконалення внутрішньогосподарського розрахунку;

- активізація людського фактора, посилення соціально-психологічних заходів стимулювання саморозвитку працівників на основі постійного підвищення професійного рівня, відповідальності й творчої ініціативи, відповідності умов праці та техніки безпеки сучасним вимогам, формування культури виробництва, поліпшення соціально-психологічного клімату й екологічної обстановки тощо.

Аналіз наукових досліджень показав, що в сучасних умовах інноваційно-орієнтований розвиток господарюючих суб'єктів здебільшого реалізується в межах двох базових моделей розвитку: адаптивно-інноваційної та випереджаючого інноваційного розвитку.

Модель першого типу використовується господарюючими суб'єктами, які готові виділяти інвестиційні ресурси для запровадження вже апробованих інноваційних рішень, але роблять це нечасто й обережно, хоча при цьому з метою підвищення ефективності відтворювальних процесів широко використовують інструменти активної адаптації до прогнозованих змін середовища функціонування.

Модель другого типу передбачає безперервне вдосконалення техніко-технологічної бази та організаційно-економічного механізму господарюючих суб'єктів. Очевидно, що така модель може бути реалізована тільки підприємницько-активними менеджерами за умови готовності власників регулярно інвестувати значні фінансові ресурси в наукові розробки й трансферт інновацій.

Свинарство, як і інші галузі аграрного сектора економіки, має ряд особливостей, які не дають змоги безпосередньо використовувати апробовані моделі інноваційного розвитку на рівні господарюючих суб'єктів. Слід назвати, насамперед, низький рівень сприйнятливості основної частини сільськогосподарських виробників до інновацій під впливом низки об'єктивних та суб'єктивних факторів.

Стосовно свинарства інновації сприяють стратегічним змінам рівня матеріально-технічного розвитку галузі, що зумовлює залучення значних обсягів інвестиційних ресурсів для будівництва або модернізації

виробничих приміщень, розвитку системи машин і устаткування, впровадження новітніх технологій, підвищення генетичного потенціалу тварин тощо. У сукупності це змінює умови керівництва галуззю, формує основу конкурентоспроможного вітчизняного свинарства.

Слід зазначити, що ефективність інновацій у свинарстві безпосередньо визначається рівнем концентрації капіталу й масштабом виробництва. Саме на мегафермах та великих свинарських комплексах ефект від запровадження інновацій найбільший, але водночас і наслідки ризикових ситуацій можуть бути набагато складніші й глибші, ніж у середніх і дрібних виробників свинини.

Ще однією особливістю, що впливає на ефективність інноваційного розвитку всіх тваринницьких підгалузей, у тому числі свинарства, є залежність від кормовиробництва, низька ефективність якого може звести нанівець ефект від технічних, технологічних та організаційно-економічних інновацій. Слід також зазначити, що ефективність інвестицій у реалізацію інноваційних рішень прямо пропорційна генетичному потенціалу тварин, рівню його використання. Це вимагає серйозних вкладень у формування племінного стада й підвищення ефективності

селекційної роботи. Отже, запровадження інновацій у свинарстві повинно мати системний і комплексний характер.

Перехід до сучасних інноваційних технологій виробництва свинини і утримання тварин неможливий без комп'ютеризації управління окремими процесами та операціями. Ця обставина передбачає наявність висококваліфікованих кадрів, які мають навички роботи з системами подібного роду, що вимагає формування спеціалізованих структур як у країні в цілому, так і в окремих її регіонах, що реалізують функції підготовки та перепідготовки фахівців у галузі інноваційних технологій у свинарстві, а також консультування.

Сучасні інноваційні технології у свинарстві пов'язані з використанням типових інноваційних рішень, що практично виключає можливість набуття ексклюзивних конкурентних переваг окремими господарюючими суб'єктами. Така ситуація об'єктивно викликає зростання конкуренції виробників свинини на ринку за умови його насичення й уповільнення темпів зростання споживання м'ясної продукції.

У галузях тваринництва можна виділити п'ять основних напрямів інновацій, наведених нижче.

Класифікація типів інновацій у свинарстві

Селекційно-генетичні	<ul style="list-style-type: none"> – виведення нових порід; – поліпшення існуючих порід; – підвищення стійкості свиней до хвороб; – інтенсифікація репродуктивної функції свиней.
Техніко-технологічні	<ul style="list-style-type: none"> – використання нових: – технологій утримання; – технологій годівлі та напування; – машин і устаткування.
Організаційно-економічні	<ul style="list-style-type: none"> – нові форми: – організації і управління; – організації й мотивації праці; – технічного обслуговування та забезпечення ресурсами; – дослідження ринку інновацій; – оцінка ефективності альтернативних інновацій.
Соціальні	<ul style="list-style-type: none"> – поліпшення умов праці; – розвиток системи охорони праці; – формування інноваційної системи.
Екологічні	<ul style="list-style-type: none"> – локалізація негативних наслідків у галузі; – модернізація системи зберігання та утилізації відходів; – формування системи екологічної безпеки.

Слід пам'ятати, що інноваційні процеси, які зумовлюють безперервне оновлення виробництва у свинарстві на основі ефективного використання потенціалу науково-технічного прогресу, мають стратегічний

характер і є необхідною умовою не тільки виведення галузі з кризового стану, але й її подальшого сталого розвитку.

Вітчизняна галузь свинарства має значний інноваційний потенціал розвитку, успі-

шність реалізації якого визначатиметься не тільки інноваційною активністю господарюючих суб'єктів, які розвивають цю галузь, а також ефективністю системи просування інновацій на регіональних рівнях. Насамперед, ця система має бути орієнтована на формування регіонального ринку інновацій, трансферт інновацій, підготовку та перепідготовку кадрів, просування та використання інновацій, системи регіональної підтримки інноваційних процесів тощо.

Ефективний інноваційно-орієнтований розвиток свинарства значною мірою залежить від форм його державної підтримки й регулювання. Інноваційна політика держави визначає довгострокові перспективи розвитку сільського господарства. Значний фізичний і моральний знос основних виробничих фондів за відсутності протекціоністських заходів, що сприяють їх оновленню, не дає можливості сільськогосподарським товаровиробникам випускати конкурентоспроможну продукцію й ефективно вести виробництво.

В інноваційній політиці держави інноваційна активність розглядається як необхідна умова. Рівень інноваційної активності визначає темпи розвитку економіки в цілому і конкурентоспроможність окремих галузей та підприємств. У ринковому середовищі для суб'єктів сільськогосподарської діяльності надто важливим є забезпечення розширеного відтворення. Це можливо при використанні інтенсивних і ресурсозберігаючих технологій в організації виробництва, а також запровадженні інноваційних досягнень.

Забезпечити підвищення рівня інноваційної активності аграрних формувань свинарського напрямку можливо за умови мобілізації внутрішніх резервів. Отже, необхідно забезпечити сприятливе економічне й правове середовище щодо учасників інноваційної діяльності та формування інфраструктури інноваційної системи.

На наше переконання, стратегічними напрямками й основними положеннями інноваційної політики в аграрній сфері слід вважати: створення умов для розвитку малого та середнього інноваційного підприємництва з метою ефективнішого використання ресурс-

ного потенціалу регіонів; формування інноваційної системи, елементами якої є сукупність інститутів, що забезпечують створення й передачу нових знань і технологій відповідно до державної інноваційної політики; підвищення інноваційно-інвестиційної активності підприємств аграрного сектора.

Державна інноваційна політика у галузі свинарства має бути спрямована на розв'язання таких основних завдань: підтримка наукової сфери та освіти для забезпечення науковими розробками галузі свинарства; забезпечення інформованості товаровиробників галузі про інноваційні технології й сприяння їх впровадженню в процес виробництва; забезпечення розширеного відтворення в галузі, незалежного від коливань ринкової кон'юнктури.

Для розв'язання перерахованих вище завдань слід задіяти всі структурні елементи інноваційної системи, у тому числі державні органи управління АПК, координуючі її створення та функціонування. Зокрема, для ведення фундаментальних і прикладних досліджень, актуальних для свинарства, необхідний комплекс заходів щодо стимулювання результативних наукових досліджень в інтересах господарюючих суб'єктів, особливо великих кооперативних та інтегрованих формувань, здатних їх повністю або частково профінансувати. Важливі також дієві заходи щодо стимулювання попиту на інновації й їхнього запровадження в сільськогосподарських підприємствах.

Очевидно, що господарюючі суб'єкти можуть інтегруватися одночасно в інноваційні системи регіонального та галузевого рівня, а ефективність їхньої інноваційної діяльності об'єктивно залежатиме від рівня розвитку кожної інноваційної системи.

Стосовно господарюючих суб'єктів аграрної сфери також слід враховувати багатогалузевий характер більшості з них і необхідність розв'язання проблеми комплексного розвитку взаємозв'язаних галузей.

У сучасних умовах, що характеризуються низькою інноваційною активністю основної маси сільськогосподарських товаровиробників, зумовленої їхнім складним фінансовим становищем та високою закредитованістю, управління інноваційним розвитком

окремих галузей і господарюючих суб'єктів аграрної сфери можуть взяти на себе або державні, або підприємницькі структури.

Висока капіталомісткість значної частини інноваційних рішень та ризиковий характер інвестування інновацій, а також їх просування викликають об'єктивне небажання приватного капіталу йти в галузь свинарства без певних гарантій із боку державної та регіональної влади й участі у спільному фінансуванні інноваційно-інвестиційних проєктів. Таким чином, запропоновані стратегічні напрями інноваційного розвитку свинарства мають здійснюватися системно і комплексно на державному, регіональному галузевому та внутрішньогосподарському рівнях. На їхній основі, а також з урахуванням регіональних особливостей і потенціалу свинарства пропонуємо концептуальний підхід до інноваційно-орієнтованого розвитку свинарства.

Базою для визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку свинарства були стратегічні установки державних органів управління: на розв'язання проблеми продовольчої безпеки країни; забезпечення переробної промисловості вітчизняною сировиною, а населення – м'ясом та продуктами його переробки відповідно до визначених МОЗ України норм споживання.

Розвиток інноваційно-орієнтованого свинарства як в Україні в цілому, так і в її регіонах відповідно до накреслених цілей має бути спрямований на розв'язання таких концептуальних завдань:

- запровадження передового вітчизняного й зарубіжного досвіду розвитку свинарства, інноваційних ресурсозберігаючих технологій та інших наукових досягнень у практику господарювання для забезпечення і підвищення конкурентоспроможності свинини та продуктів її переробки на ринку;

- розвиток селекційно-племінної роботи, формування племінного поголів'я тварин на основі кращих світових і вітчизняних досягнень генетики;

- забезпечення та державна підтримка заходів з екологічної безпеки й ветеринарного захисту поголів'я свиней;

- підвищення інвестиційної привабливості свинарської галузі як для великого, так і середнього та малого бізнесу;

- залучення в галузь вітчизняних й іноземних інвестицій;

- забезпечення галузі висококваліфікованими кадрами;

- розвиток сільських територій за рахунок створення нових робочих місць у даній галузі, поліпшення виробничих і соціальних умов праці її працівників та підвищення фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за рахунок реалізації конкурентоспроможної продукції.

Пропонований нами концептуальний підхід передбачає формування державної інноваційної системи розвитку свинарства, основним призначенням якої є формування й зміцнення виробничого потенціалу як складової частини відтворювального процесу, що забезпечує підвищення конкурентоспроможності товаровиробників. Він передбачає реалізацію конкретних функцій та організаційно-економічних процесів, починаючи від прогнозування і планування й закінчуючи процесом контролю.

Основними функціями інноваційної системи свинарства є планування його розвитку як на найближчі роки, так і на перспективу, координація взаємодії учасників системи, залучення нових заінтересованих структур, а результатами будуть концепції та практичні рекомендації, що становлять основу для прийняття рішень на відповідних рівнях управління.

Крім того, концептуальний підхід щодо розвитку інноваційно-орієнтованого свинарства передбачає розробку й реалізацію низки науково обґрунтованих заходів у регіонах і конкретних господарюючих суб'єктах:

- обмеження монополізму та забезпечення ефективної конкуренції на ринку м'яса й продуктів його переробки;

- розміщення та концентрація виробництва, оптимізація його параметрів і раціональне використання всіх видів ресурсів;

- розробку, застосування та тиражування інновацій в галузі;

- адаптацію галузі до ринкових потреб і запитів на основі маркетингових досліджень та стратегій.

Висновки. Інноваційно-орієнтований розвиток свинарства являє собою багато-плановий і динамічний процес, що охоплює економічне зростання в галузі на основі запровадження інновацій, що відображає структурні зрушення в економіці виробництва, продуктивності праці та якості життя сільського населення. Саме від ступеня залучення свинарства в інноваційний процес визначальною мірою залежатиме його ефективність. Отже, необхідно інтенсивно впроваджувати нові ресурсозберігаючі технології не тільки в основне виробництво, а й у допоміжні та обслуговуючі сфери.

Основним завданням сільськогосподарських підприємств, які займаються свинар-

ством, є підвищення ефективності виробництва свинини на інноваційній основі, що забезпечує зменшення витрат ресурсів на одиницю продукції, підвищення продуктивності праці до рівня розвинутих європейських країн.

Ефективність виробництва свинини значно впливає на забезпечення розширеного відтворення в галузі, сприяє стійкому фінансовому становищу сільськогосподарських підприємств, соціальній стабільності на селі. Якщо рівень оплати праці в тваринництві в основному залежить від продуктивності тварин, то збереження робочих місць – від зміни кількості поголів'я.

Список використаних джерел

1. *Володін С. А.* Теоретико-методологічні та організаційні засади інноваційного провайдингу на наукоємному аграрному ринку / С. А. Володін. – К. : ЗАТ «Нічлава», 2007. – 384 с.
2. *Дацій О. І.* Фінансове забезпечення інновацій в агропромисловому комплексі України / О. І. Дацій // Проблеми інвестиційно-інноваційного розвитку. – 2011. – № 1. – С. 65–76.
3. *Зубець М.* Розвиток інноваційних процесів в агропромисловому виробництві / М. Зубець, С. Тивончук – К.: Аграрна наука, 2004. – 192 с.
4. *Крисальний О. В.* Організаційно-економічні особливості інноваційної діяльності / О. В. Крисальний // Економіка АПК. – 2005. – № 8. – С. 10–12.
5. *Кропивко М. Ф.* Організаційні форми впровадження інновацій в агропромислове виробництво з використанням потенціалу аграрної науки / М. Ф. Кропивко, Т. С. Орлова // Економіка АПК. – 2007. – № 7. – С. 11–18.
6. *Лайко П. А.* Інноваційні процеси в аграрному секторі економіки / П. А. Лайко, М. М. Кулієв // Економіка АПК. – 2009. – № 9. – С. 26–30.
7. *Месель-Веселяк В. Я.* Підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2005. – № 6. – С. 17–26.
8. *Месель-Веселяк В. Я.* Розвиток та ефективність організаційно-правових форм господарювання у сільському господарстві України / В. Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. – 2004. – № 11. – С. 18–24.
9. *Музика П. М.* Інституційно-інноваційні аспекти трансферу наукових розробок в організаційно-правові форми підприємництва а АПК України / П. М. Музика // Розвиток сільських територій. Організаційно-правові форми в сільському господарстві: зб. наук. праць економістів-аграрників. – Львів: СПОЛОМ, 2013. – 472 с.
10. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.
11. *Рибалко В. П.* Довідник з виробництва свинини / В. П. Рибалко. – Х.: Еспада, 2001. – 336 с.
12. *Саблук П. Т.* Стабільні економічні умови як фактори послідовного підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва / П. Т. Саблук // Економіка АПК. – 2003. – № 1. – С. 3–12.
13. *Садиков М. А.* Концепція інноваційної моделі розвитку аграрного виробництва / М. А. Садиков // Економіка: проблеми теорії та практики. Вип. 202, т. IV. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. – С. 969–973.
14. *Топіха І. Н.* Сучасний стан тваринництва та основні напрями його розвитку на Миколаївщині / І. Н. Топіха // Вісн. аграр. науки Причорномор'я. Економічні науки. – 2008. – Вип. 4. – С. 3–10.
15. *Трегобчук В.* Інноваційно-інвестиційний розвиток національного АПК: проблеми, напрями і механізми / В. Трегобчук // Економіка України. – 2006. – № 2. – С. 4–12.
16. *Шкільов О. В.* Інноваційний розвиток виробництва економічного прогнозування / О. В. Шкільов. – К., 2002. – 80 с.
17. *Darbelet M., Laugnie J.M.* Economie d'entreprise. Les Editions FOUKER. – Paris. 1993 – p. 36.
18. *Collins Cobuild English Language dictionary.* – London, 1987. – P. 1703.
19. *Oxford University Press.* – Oxford, 1989. – P. 1579.
20. *Schumpeter J.* Business Cycles / J. Schumpeter. – New York, 1939

Стаття надійшла до редакції 20.02.2015 р.

*